

ואפשר לבוא לידי טעות בדין התורה. זהו שאנו אומרים בתפילת "אלוקי נְצוֹר" "ונפשי כעפר לכל תהיה" שהוא תנאי ל"פתח לבי בתורתך", הא למדת שעיקר גדול בלימוד התורה הוא הביטול אליה.

1234567

ומכאן הקשר למאמרו הנוסף של רב כהנא בענין חנוכה, כי כוונת היוונים היתה לפגוע דווקא במצוות התורה שקיומם תלוי בביטול שכלו של אדם - להשכיחם תורתך¹⁵ - היינו מצוות הקשורות עם נותן התורה ואינן מובנות בשכל אנושי. לכן טימאו היוונים את השמנים ולא שרפום, כי שמן מרמז על חכמת התורה. לחכמה בכלל, לא התנגדו היוונים והתנגדותם היתה לקדושת התורה ולמצוות העל שכליות שבה (כטומאה וטהרה) שהן המחברות את עם ישראל עם נותן התורה.

אוצר החכמה

דוגמאות אין- ספור יש בידינו מכל יריעת משנתו העצומה, ומהן יכולים אנו לראות עד היכן הגביה מכח למדנותו האמונית ואין קוצר היריעה מאפשר הבאת כולם. אולם, כשאנו מדברים בלמדנות שיסודה אמונה עזה בכל פרט שבתורה ובמחוזות אליהם הגביהה, אי אפשר שלא להזכיר את ההדרן שאמר על מסכת נזיר¹⁶.

כל פלא הביאור העצום שחידש שם, מבוסס על האמונה הפשוטה שחייב להיות קשר בין המשנה המביאה את מחלוקת ר' נהוראי ורבי יוסי בענין נזירות שמואל, ובין הגמ' שנסדרה מיד אח"כ ובה הובאו דעותיהם בענין "גדול העונה יותר מן המברך", ועל הבטחון הגמור שהכלל: "אין גזירה שוה למחצה"¹⁷ תורה הוא, וחייב להיות נכון בכל מקום הגם שכאן נראה ההיפך לכאורה, ומגלה שם שסברות מחלוקתם האם היה שמואל נזיר

15 תפילת "ועל הניסים" לחנוכה.

16 לקו"ש חלק יח, פרשת נשא ג. מיום ה' מנ"א תשכ"ה יום סיום אמירת הקדיש אחרי אמו הרבנית הצדקנית מרת חנה ע"ה.

17 זבחים מח. א.

אם לאו, שוכנות בעומק דעותיהם בסוגית "גדול העונה אמן יותר מן המברך" הגם שבה לא נחלקו כלל ורק ניסחו דבריהם באופן שונה. בא וראה גובהה של למדנות אמונית:

סברות המחלוקת בנזירות שמואל, בד' גדול העונה אמן.

במשנה¹⁸ הובאה מחלוקתם: "נזיר היה שמואל כדברי רב נהוראי שנאמר¹⁹ ומורה לא יעלה על ראשו. נאמר בשמשון²⁰ ומורה ונאמר בשמואל ומורה. מה מורה האמורה בשמשון נזיר אף אף מורה האמורה בשמואל נזיר". אבל רבי יוסי דוחה את לימוד הגזירה שווה וסובר ששמואל לא היה נזיר. מיד אח"כ מביאה הגמ' את דברי ר' נהוראי ורבי יוסי בענין אחר לגמרי: "אמר ליה רבה לחינא ברי חטוף ובריך, וכן אמר.... כו' חטוף ובריך, למימרא דמברך עדיף? והתניא רבי יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך וא"ל ר' נהוראי השמים בשבועה כך הוא תדע שהרי גוללירים (החלשים²¹) מתגרין במלחמה וגיבורים נוצחין. תנאי היא דתניא אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע אלא שממהרין למברך תחילה".

בענין נזירות שמואל ידועה שאלת הרד"ק²²: איך יכלה חנה להדיר את שמואל בנזיר, והרי שמואל עדיין לא היה בעולם ואין הנדר יכול לחול עליו. בנוסף, הרי ידוע שהלכה היא למשה מסיני²³ "האיש מדיר בנו בנזיר ואין האשה מדרת בנה בנזיר"²⁴.

מלבד זאת יש לשאול גם על לימוד הג"ש של ר' נהוראי, שהרי הכלל הוא ש"אין גזירה שווה למחצה" וכשלומדים דין בג"ש ממקרה אחד חייב

18 סוף נזיר.

19 ש"א א, יא.

20 שופטים יג, ה.

21 פרש"י שם.

22 עה"פ.

23 רמב"ם בפיה"מ נזיר פ"ד, מ"ו.

24 ודחה תירוץ המפרשים שמנוח ואלקנה הדירום אח"כ (והוא כונת הפסוק "ותאמר אל אישה") שהרי כתב הרמב"ם (בפיה"מ נזיר פ"ד מ"ו) שהדין דהאיש מדיר כו' "אין לו סמך בכתוב ולא רמז" והלא אם הפשט בפסוקים שמנוח ואלקנה הדירו אח"כ את בניהם מדוע "אין לו סמך וכו'".

הדין הנלמד להיות דומה לדין המלמד בכל הפרטים, והלא אין דין נזירות שמואל כדין נזירות שמשון שהרי "שמואל הרמתי נזיר עולם היה"²⁵ ואם הכביד שערו מקיל בתער²⁶ ושואל על נדרו²⁷, אבל שמשון אינו מקיל בתער ואינו בשאלה²⁸ ומותר להיטמא למתים וכן פסק הרמב"ם²⁹ "שמשון לא היה נזיר גמור"³⁰.

והנה ביאורו בו תורצו שתי הקושיות הנ"ל, נתבארו גדרי הנזירות של שמואל ושמשון ואופן קבלת נזירותם, הובן הקשר בין "גדול העונה כו'" ובין נזיר היה שמואל או לא, ונתבאר גם שינוי הלשון בסיום הגמ' "אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא כו'" שהוא אינו כבשאר המקומות בהם הובא מאמר זה³¹.

הן אמת שחנה לא יכולה היתה להדיר את שמואל בנזיר, שהרי כאמור "האיש מדיר את בנו כו' ואין האשה מדרת כו'", גם לאם שמשון לא היה כח להדיר את בנה בנזיר ומה שציוה המלאך הוא שתנהיג אצלו מנהג נזירות, היינו להרגילו בהנהגה טובה של נזירות אבל פשיטא שאינן יכולות לקבל בשבילו קדושת נזיר.

סובר ר' נהוראי, שכשהגדילו שמשון ושמואל ולא מיחו על הנהגת הנזירות שהונהגו בה, גילו דעתם למפרע שמקבלים עליהם קדושת נזיר ומעתה כל מעשה נזירותם אינו עוד הנהגת נזירות כי אם קדושת נזירות

25 רמב"ם הל' נזירות פ"ג, הט"ז.

26 נזיר ד, א. (במשנה) רמב"ם שם הי"ב.

27 תור"ה מה בין (נזיר שם).

28 נזיר יד, א. מכות כב, א. רמב"ם שם הי"ד.

29 הל' נזירות פ"ג, הי"ג.

30 ודחה שם התירוץ שאינה גזירה שווה ממש אלא רק גילוי מילתא כי הוא הלשון הרגיל בלימוד גזירה שווה - מה מורה כו' אף מורה כו'.

31 בסיום מסכתות בני"ך (ברכות נזיר יבמות כריתות) ובתמיד.

גמורה, אצל שמשון ש"היה אסור ביין ואסור בתגלחת" ואצל שמואל שהיה "נזיר עולם" לכל דיני הנזירות.

והוא על דרך הדין בגר קטן ש"מטבילין אותו על דעת בית דין"³² ו"הגדילו יכולין למחות"³³ אבל כיוון שהגדילו שעה אחת ולא מיחו שוב אינם יכולים למחות.

לפי זה, מחלוקתם בענין שמואל היא לא רק בלשון הכתוב "מורה" האמורה בו אלא גם בסברא³⁴. לדעת ר' נהוראי הסכמת הממשיך על מעשה המתחיל יש בכוחה לפעול ענין חדש וכך הדבר בענינינו כי עד עתה היתה אצלם הנהגת נזירות ומעתה נתחדשה קדושת נזירות. בענין זה, כלומר באופן קבלת קדושת הנזירות שווים שמואל ושמשון, ועל כך למד ר"נ גזירה שווה והיא אינה גזירה שווה למחצה.

אבל לדעת רבי יוסי הסכמת הממשיך למעשה המתחיל אין בכוחה לפעול ענין חדש (קדושת נזירות - איכות חדשה), אלא רק להמשיך את הנהגת הנזירות (בכמות) הלאה. לכן, גם שמשון לא פעל ענין חדש של קדושת נזירות בזה שהגדיל ולא מיחה, שהרי גם אחרי הסכמתו הוא אינו נזיר גמור, וא"כ אין שום דבר משותף בין שמשון ושמואל לא בסוג הנזירות ולא באופן קבלת הנזירות. מכיוון שכך אי אפשר ללמוד גזירה שווה משמשון על שמואל ולכן לדעתו שמואל לא היה נזיר.

סברות אלו של ר' יוסי ור' נהוראי, מצויות בעומק דעותיהם בענין "גדול העונה אמן יותר מן המברך", ולכן הביאה הגמ' כאן את שאמרו ב"גדול העונה אמן כו", כי העונה הוא המסכים על דברי המתחיל (המברך) ולא

32 כתובות יא, א.

33 רמב"ם הל' מלכים פ"י, ה"ג.

34 שאין לומר שמחלוקתם היא רק בנוגע לשמואל אם היה נזיר, כי מאי דהוה הוה. ודוחק לומר שכל האריכות היא רק לברר דין האומר "הריני נזיר כשמואל" מבלי כל סברא בעצם הפלוגתא. ועיין פיה"מ סוף המס'.

נחלקו ר' נהוראי ורבי יוסי שהעונה גדול מן המברך, אלא נחלקו האם גדולתו בכמות או שיכול לפעול ענין חדש (באיכות).

לדעת רבי יוסי הגדולה של העונה היא באותו התוכן של הברכה ומאותו הסוג, אלא שהיא גדולה ומתמשכת יותר (בכמות) והעונה ממשיך את הברכה עצמה, אבל לא שפעל בה ענין חדש. משא"כ לדעת ר' נהוראי גדול העונה אמן משום שפעל ענין חדש, על דרך הגיבורים הפועלים ענין חדש של נצחון המלחמה שאינו ביכולת הגוללירים ולכן הוסיף משל

זה.
אוצר החכמה

זהו גם הקשר עם מאמר הסיום של הגמ' "אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים כו"י" שלא הביאה את המשכו כמובא בשאר המסכתות "אל תקרי בניך כו"י", כי מה שנוגע לכאן הוא ש"תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם". החכמים הם בעלי המשנה - "שנו חכמים במשנתם", "שנו חכמים בלשון המשנה", ועליהם אומרת הגמ'³⁵ "התנאים מבלי עולם... שמורין הלכה מתוך משנתן", ואמרו חז"ל³⁶ "אין שלום... זה הפורש מתלמוד למשנה".

אבל תלמידי החכמים, הם המסכימים לדברי החכמים ו"מורידים" אותם למקרים השונים שבעולם, דווקא הם אלו המרבים שלום בעולם. על דרך שמשון ושמואל המסכימים להנהגת אמם ופועלים ענין חדש, ועל דרך העונה המסכים למברך ופועל ענין חדש שאין המברך יכול לפעול.

טבעה של הלמדנות האמונית שהיא מבררת כל פרט ופרט ומצרפת אותו לתמונת הביאור הכללית, כי בעיניה אין כל שלטון ליד המקרה בשום צורה וענין, משום כך גם מצינו בתורתו שאין "כנגד" שהוא סתם, ואין "בזכות" שהיא מקרית, ובכל מקום בו אמרו חז"ל שענין מסוים מכוון

35 סוטה כב, א.

36 חגיגה י, א.